

Från Tommy Granholm, Järfälla, född 1941

Självbiografiskt upprop – från matematikmaskin till IT

Om tillvaron i datorernas värld 1959 – 1980

Bakgrund

Berätta om din barndom. Var du är född, om dina föräldrar och deras yrken, om din skolgång.

Jag är född på Allmänna BB i Stockholm ”mitt under brinnande krig”, i november 1941, strax innan ”Pearl Harbor” ... Familjen bodde då i Råsunda, 300 meter från fotbollsstadion. Jag såg många matcher från en klasskompis’ balkong vid norra läktaren. Men jag har aldrig köpt biljett för att gå in, var inte så intresserad.

Fram till 1953 kom jag att bo kvar i Råsunda, därefter i Sundbyberg fram till 1971 (med halvårsvisa undantag).

Gick först i lekskola - ”kindergarten” - några år innan småskolan i Hagalund. Därefter i Råsunda folkskola till 1952, då jag sökte in till och antogs till Solna läroverk. Jag hade bra skolbetyg och lätt för mig i skolan.

Mina föräldrar hade egentligen inte råd att låta mig gå ”i läroverket”, så jag hade s.k. ”nedsatt terminsavgift”, vilken min farmor och farfar ofta betalade. De bodde i Hagalund (Solna) alldeles invid läroverket och jag tittade därför ofta in till dem på någon håltimme. Fick Pomril och bullar. 1957 tog jag realexamen efter fem år i läroverket, ville inte fortsätta till studenten. Mina föräldrar hade skilt sig, min mor var cancersjuk och det var allmänt rörigt.

Började arbeta på ett tryckeri, UltraOffset, som gjorde egna vykort, tryckte filmaffischer och liknande. Mitt arbete var i mörkrummet där jag bland mycket annat framkallade film som sedan skulle bli bl a vykort. Skickades även till banken för att en gång i veckan hämta lönerna i kontanter. Ingen risk för rån tydligen! Jag själv hade 75 kronor i veckan. Bland det första jag köpte för DEN EGENA LÖNEN var en liten hylsnyckelsats som jag behövde för att kunna meka med min nya moped.

Nästa skola var Solna Tekniska Skola, ett ”tekniskt institut”, där jag tog ingenjörsexamen på telelinjen 1964. Har alltid gillat ”teknik” så det var ett naturligt val. Dessutom jobbat med det senaste inom facket – med ”data”.

Innan dess hade jag arbetat på några olika ställen samt gjort lumpen som telegrafist och då läst en hel del radioteknik. 1961 var jag i Kongo som FN-soldat, som signalist.

Min mor, Linnéa Beata Evelina Carlsson, var född i Värmland 1913. Hon var yngst av tolv syskon. Föräldrarna Herman och Johanna hade sitt ursprung i småländska bondesläkter. Eftersom fadern jobbade inom järnvägen så blev det flyttningar via bl. a. Tanum och Hasselfors till ”slutstationen” som banvakt i Ölme utanför Karlstad – Herman dog i en ålder av bara 56 år. Mormor Hanna slutade sina dagar 1950, i en litet torpstuga i Snavlunda utan andra moderniteter än elektricitet.

”Barnen föddes under vägen”, brukade min morbror Axel säga. Han var själv född i Tanum, gick i skola i Hasselfors, bodde som vuxen i Alster utanför Karlstad och har därför en lite udda dialekt. Han lever fortfarande (november 2007), och blir snart 102 år. Berättar gärna om när han som liten grabb såg ”Halleys komet” och hur modern jagade in barnen i stugan så att ”inte kometen tar er”... Axel blev väldigt besviken över att inte få vara ute och titta.

Min mor flyttade på 30-talet till Stockholm, bodde på Birger Jarlsgatan och arbetade ”i affär”. Gifte sig 1939 med min far.

Min far, Birger Granholm, föddes i Solna 1912. Hade fyra äldre syskon. Familjen hade, strax innan min far kom till världen, flyttat från Köpingstrakten till huvudstaden. Fadern, Gustaf, som hade tagit sig till Stockholm i förväg, tog emot resten av familjen när de med båt ankom Riddarholmen. Även möblemanget fanns ombord, berättar Birgers äldre bror Erik på ett kassetband.

Min farfars yrke var järnvägsarbetare - rallare. Båda mina föräldrars fäder jobbade alltså med den tidens spjutspetsteknik - järnvägen.

Min far jobbade bl. a. inom flyget och inom bil-, kläd-, plast- och vitvarubranscherna; som springschas, på verkstad, på lager och på kontor. Dog 1997 av "ålderdom".

Framtidsutsikter

Vilka intressen och fritidssysselsättningar hade du i din ungdom? Fanns det förväntade yrkesval, från dig själv, från föräldrar eller andra närstående? Vilken betydelse hade skolan för din kommande inriktning? Berätta om dina fortsatta studier och om livet under studietiden. Berätta gärna om signifikativa händelser!

Intressena i min ungdom var all sorts teknik samt böcker och tidningar. En av mina kusiner hade kontakter på Åhlen och Åkerlund och hade därför tillgång till alla deras alster. Tidningen Teknikens Värld var ett av husorganen hemma.

Fritidssysselsättningar: att vara med kompisar, att bygga modeller och mekano, att samla (frimärken, Allers samlarserier osv), att läsa, att gå på bio, att cykla och senare att lyssna på musik och att hålla på med mopeder och motorcyklar. Sport gillade jag inte. I övre tonåren gick jag gärna ut och dansade med mina kompisar.

Förväntade yrkesval? Jag själv hade tidiga drömmar om att bli reklamtecknare, (jag hade bra betyg i teckning), eller att jobba med "atom- och rymdteknik". En skolkamrat på läroverket och jag läste under en tid i mitten på 50-talet allt vi kom över om "rymden", som var inne då.

Min far, och även jag själv, ville också att jag skulle bli flygare vilket resulterade att jag var på en sommarkurs med "flygpojkar". Senare sökte jag till fältflygare men blev inte antagen, jag klarade inte alla intagningsproven.

Min realexamen var den indirekta orsaken till att jag kom att börja arbeta med "data", mer om det i nästa avsnitt.

Introduktion till dator-/datatekniken

När och var kom du första gången i kontakt med och började använda en dator (matematikmaskin, datamaskin) och vilka var de första uppgifterna? Berätta om den första anställningen med dator/datatekniskt och/eller "numeriskt" innehåll. Berätta också om samarbeten med särskilda personer, om rutiner och speciella svårigheter, maskintyper och kodningstekniker. Fanns viktiga relationer både i och utanför din organisation eller arbetsuppgift?

Efter mörkrumsjobbet kom jag att arbeta som brevbärare i drygt ett år, det var mycket bättre betalt, dubbla lönen nästan!. Mina chefer på Posten tyckte emellertid att det var slöseri att en yngling med realexamen skulle ha ett sånt jobb. Det resulterade i att jag och ett 60-tal andra statsanställda i Stockholm år 1959 erbjöds att börja på "Delegationen för pensionsutbetalning", förkortat DP på Östermalm i Stockholm. Vi huserade i gamla positionsartilleriets exercishus och ridhus, i korsningen Styrmansgatan – Storgatan. Hålkortsavdelningen hade först ett rum på kanske 50 kvm i "exercishuset" och när "ridhuset" renoverats så flyttade vi dit och fyllde halva detta.

Före positionsartilleriet (1902-1928) så hade "Livgardet till häst" år 1811 flyttat in i de nybyggda kasernerna e.u. Idag finns Riksantikvarieämbetet och Historiska museet i lokalerna.

Riksantikvarieämbetet håller på att flytta till Gotland. I statens lokaler så är det ständig in- och utflyttning ...

Uppgiften för Delegationen var i korthet att "samordna" alla f. d. statsanställdas och några andra kategoriers pensioner med folkpensionen. Det innebar kort att all pension och liknande som t ex invalidpeng och änkepension skulle komma på *ett* utbetalningskort. Dittills hade SJ, Posten, Televerket, Statskontoret osv hanterat sina egna tjänstepensioner och Kungliga Pensionsstyrelsen betalat ut folkpensioner och annan ersättning.

Nästan alla som arbetade på delegationen var fortfarande anställda på sitt "verk" eller myndighet, vi var "inlånade" och hade lön från den gamla arbetsgivaren. (När delegationen fullgjort sitt uppdrag att samordna pensionerna, någon gång på 1960-70-talet så uppgick den i det nya Riksförsäkringsverket som förlagts till Sundsvall. Länk:)

http://www.forsakringskassan.se/press/pressmed/pm2002/pm27_02/index.php

Pensionshanteringen var organiserad på ett lite speciellt sätt; i "månader". Det vill säga; varje månad var en avdelning som hanterade de pensionärer som var födda den månaden. De tre månaderna i samma kvartal var sedan organiserade just i ett kvartal med var sin chef, en byråsekreterare. Det fungerade väldigt bra vad jag kommer ihåg. "Hålkortsavdelningen" fick in ändringar från "månaderna" och försåg i sin tur dessa med utbetalningskort och listor o.s.v.

På DP arbetade jag först som kontorsbud några månader. Eftersom jag tyckte att det verkade intressant att arbeta på kontorets "hålkortsavdelning", så började jag snart jobba som hålkortsoperatör, min första kontakt med datavärlden. Vi var ca tio personer på avdelningen. Vår uppgift var konkret att varje månad låta maskinerna beräkna de olika pensionsdelarna och trycka ut utbetalningskort på sammanlagt 50 miljoner kronor till de ca 70.000 mottagarna. Det blev stora buntar med utbetalningskort, som Postverket sedan hämtade.

DP använde sig ända från starten av hålkorts- och "datamaskiner", alla av IBM:s fabrikat. Från början hade vi ingen egen dator utan hyrde in oss bl a på Statistiska Centralbyråns IBM 650 som fanns nästgårds. Senare gick vi över till IBM 1401. Vi hade ännu ingen egen dator utan körde på försäkringsbolaget Thule på Sveavägen, SAS i Bromma, Stockholms Spårvägar vid Jarlaplan, Statskontoret på Riddarholmen, Vattenfall i Vällingby ... Det innebar att lasta sina "grejor" i taxi och åka iväg och jobba. Så småningom "fick" vi en egen "datamaskin".

Ett roligt minne: Delegationen höll som sagt till på Östermalm, närmare bestämt med adress Styrmansgatan 26 i kvarteret Krubban. Intill vår byggnad fanns en bensinmack; Esso. Vid en lunchpromenad så upptäckte vi en splitter ny sportbil, en Jaguar E-type, inne för tankning. Vi stannade givetvis och beundrade skönheten, som var mycket ovanlig vid den här tiden, 1960. Ägaren som kom ut från macken visade sig vara Martin Ljung och det var ju kul att få se en s.k. kändis livs levande. Sedan sågs både bilen och Martin där då och då.

Arbetsklimatet på delegationen var mycket fint. Det berodde till stor del på att högste chefen, byrådirektören Arne Lindgren, var en mycket fin och trevlig man som aldrig "satte sig på några höga hästar". Det spred sig naturligtvis ned i organisationen. En av mina jämnåriga arbetskamrater på Delegationen, "Jalle", var en kille som visade sig vara berest. Han var en av de första Mallorca-resenärerna, på 1950-talet alltså, och därifrån hade han med sig några udda vanor. Han hade bl a fattat tycke för espressokaffe och eftersom vi hade åtminstone två fik i närheten som serverade denna goda dryck, så fick han även mig att gilla den. Espresso var mycket ovanligt på den här tiden, Jalle var före sin tid ... Vi umgicks en hel del privat och var bl a med på våra respektive bröllop. Nu lever han inte längre.

Som hålkortsmaskiner hade vi två st tabulatorer IBM 450, sorterare, collatorer, stansar osv. I hålkortsoperatörens arbetsuppgift ingick att ”köra” alla sorters maskiner samt att programmera dem. Hålkortsmaskinernas programmering gjordes med hjälp av sladdar som sattes i hål i speciella, utbytbara boxar som stoppades in i maskinerna. Olika boxar = olika program. Att programmera kallades ”att koppla boxar”. Till sin hjälp hade man tjocka handböcker, ”manualer”, ett nytt ord för mig.

Varje pensionärs data rymdes på ett antal hålkort. Jag räknar till att vårt aktuella kartotek (se bild) bestod av ca 300-400 plåtlådor om 4000 kort.

Not: Från hålkortsavdelningen på ”Delegationen för pensionsutbetalning”/DP har jag ett antal foton vilka bifogas.

Maskiner och tekniker

Vilka maskintyper och/eller programmeringstekniker har du arbetat med? Beskriv gärna några speciella och viktiga förändringar i det avseendet för din egen del. Hur har förändringarna påverkat upplevelsen av arbetet och kvaliteten på arbetsresultatet? Har du själv gjort specifika val av maskin och programmeringsteknik och i så fall varför?

All utrustning på DP var, som nämnts, av IBM:s fabrikat. Hålkortsmaskinerna programmerades med sladdar. Vi gick på kurser på typ 088, 407, 514, 519, 523 ... vid IBM i Solna. För varje kurs fick man ett ”diplom”, se exempel i bilagan. När vi började använda IBM 1401 var det dags att kursa på ”autocoder”, maskinens programspråk.

Jag slutade på DP 1964, när jag hade gått ut tekniska plugget, för att börja arbeta med hårdvara på Vattenfall. Arbetsområdet var ”drift och underhåll” av utrustning för fjärrkontroll och fjärrövervakning av kraft- och transformatorstationer. Det innebar att åka land och rike kring och ge fjärrutrustningarna (av de mest skilda fabrikat och typer) sin regelbundna service.

När det blev fel på någon utrustning så fick man tillbringa timmar på att styra en maskinist på plats för att försöka avhjälpa felet. Ritningar och erfarenhet var våra hjälpmedel. Vi hade dygnet-runt-jour en vecka var, kraftverken måste ju kunna styras med hjälp av fjärrkontrollutrustningen. Att rycka ut med sina instrument och verktyg för att felavhjälpa på plats fick man också rutin på. Bil och flyg nyttjades flitigt för dessa resor till något kraftverk långt ut i obygderna.

Datorstöd on-line till kontrollrumsingenjörerna var då ett okänt begrepp, det kom i slutet av 60-talet i en rudimentör form, baserat på Digital (PDP)- och Nokiadatorer.

Det enda datorstöd vi hade dittills var att vår felstatistik för teleområdet låg ”på data”, vi fick alltså listor på längden och tvären med hur felet fördelade sig. Vattenfall som sådant hade dock använt sig av hålkort sedan 40-talet, delegationer hade varit ”over there” ett antal gånger.

En parentes; i tekniska skolan var jag den ende som arbetat ”med data”. Det gjorde att när vi höll föredragningar, så valde jag ofta att informera just om ADB - om ettor och nollor och hur datorn principiellt var uppbyggd med minne, in- och utorgan osv.

Ett tag funderade jag på att börja med ”data” igen och gick därför en kvällskurs i Cobol. Det var viss konkurrens för att komma in. Lite skryt: Jag kom in, var bland de 10 bästa av ca 150 vilket ansågs ”tyda på tillfredsställande anlag för ADB”.

På 1970-talet var det dags för ”heldatorisering” av fjärrövervakningen av kraftnätet på Vattenfall. Övervakningen var dittills baserad på hårdvara från början till slut. (Parentesen med PDP och Nokia var bara en förvarning om vad som skulle komma.) ASEA hade fått uppdraget

att ta fram ett s.k. message switching network. Systemet skulle samla in och bearbetade mätdata från hela Sverige (och till viss del från grannländerna) och snabbt presentera för kontrollrumsingenjörerna, var de än satt i landet. ASEA tillverkade egen utrustning som arbetade ihop med datorer från Control Data Corporation/CDC.

Nu var det digitalisering för hela slanten. Dessförinnan var mätvärdesöverföringarna mestadels analoga men fjärrkontrollutrustningarna var digitala – det gav ju 100 % säkerhet (!) vilket var nödvändigt. Det köptes in billigare, analoga, varianter för fjärrkontroll, men de visade sig ha en viss felfunktion. Om jag minns rätt så konstaterade vi att den låg på ca 0,01 %. Inte bra.

Vi tekniker kursade intensivt på datorn CDC serie 17 vid ASEA i Västerås som levererade systemen. Nu var det ju hård- och mjukvara blandat, ovanligt för de flesta hårdvaruingenjörer. Eftersom undertecknad hade arbetat med ”data” så var jag inte främmande för programmering. Programspråk var assembler och Fortran. Jag kom dock inte att programmera så mycket, utan hade istället ansvar för databaserna där alla mätpunkter (då ca 10.000) låg. Vi använde skrivmaskinen Teletype/TTY, håltremsor, hålkort, kassetband, vanliga magnetband och skivminnen som media.

Under utvecklingsarbetet, som tog några år, så hade Vattenfall personal stationerade både på CDC i Houston i Texas och på ASEA i Västerås under långa tider.

1975 togs så detta datoriserade system i drift. Projektet gick under namnet ”TIDAS” (Total-Integrerat Datainsamlings-System). Det var mycket avancerat för sin tid. Mätdata var från ca fem sekunder gamla när de presenterades på bildskärmar och stora tavlor. Vattenfall och ASEA arbetade intimt ihop under utvecklingsfasen, en tradition sedan början på seklet. TIDAS blev, tack vare det (?), ett mycket lyckat och driftsäkert system. Det rönt stort intresse utomlands, bl.a. i Sydamerika.

Blixtparning

I slutet av 1970-talet började Vattenfall, på försök, använda sig av ett datorbaserat, amerikanskt, system för blixtparning i realtid, ett s.k. LLP-system (Lightning Location and Protection system). På några militära flygplatser i Sverige hade det monterats upp blixtlökaliseringsutrustning. Med hjälp av LLP-systemet kunde blixtar detekteras och mätas in geografiskt. Vattenfall hade intresse av att bli förvarnade av åskväder eftersom dessa ofta förorsakade att brytare i kraftsystemet löste ut. (Då blev det strömlöst.)

Flygvapnet som också var stort av åska ville ha fler intressenter för att få ekonomi på det hela och därför blev kraftindustrin tillfrågad. ”Telekontoret” som jag jobbade på, skötte om detta system. Jag kom att ta mig an det, mycket intressant. (Jag blev t.o.m. erbjuden att få generalagenturen för det.)

Även meteorologerna i Norrköping var intresserade av systemet men det blev inte så mycket av det, då, p.g.a. deras pengabrist.

Att systemet var datorbaserat gjorde att man även kunde demonstrera det på ett effektivt sätt genom att i efterhand ”spela upp” t.ex. hur gårdagens åskväder hade dragit fram. Mycket illusoriskt. Ofta kom åskan från södra delarna av Östersjön (Polen) och drog sig mot nordväst in över Sverige.

Vi arbetade ihop med Institutionen för Högspänningsforskning i Uppsala, varför jag var där på en del uppdrag. Det var mycket prat om positiva och negativa blixtar, kommer jag ihåg.

1982 började jag på Vattenfalls administrativa dataenhet, som datakommunikationsingenjör. Min uppgift var att bygga upp datanät, både inom och mellan Vattenfalls kontor i hela landet. Eftersom den här biografien slutar runt 1980, så får historierna om det bli en annan berättelse..

Kunskaper och färdigheter

Har kravet på inhämtning av kunskaper, information och färdigheter för att bedriva arbetet varit olika under skilda tidsperioder? Berätta i så fall varför. Har behovet av internationella kontakter förändrats? Vilka länder och institutioner (högskolor, företag, myndigheter) har du själv besökt, i vilka sammanhang och i vilka funktioner? Har du verkat för kompetensförändringar inom ditt område?

Som min berättelse visar så har det hela tiden varit nödvändigt att lära sig nya tekniker, att ”kursas” har varit en del av jobbet.

Apropå internationella kontakter:

När Vattenfall Data utvecklade ett nytt faktureringsystem på 90-talet, så gjordes nästan allt programmeringsarbete i Indien ...

Synen på dator- och datateknik

Hur har synen på dig som datoranvändare och/eller datorproducent förändrats under ditt yrkesliv? Hur har dator/datateknikens status förändrats, som du ser det?

Som hålkortsoperatör på 50- och 60-talet hade man faktiskt ganska hög status - man ”jobbade med data” vilket var prestigefullt. När jag på 70-talet, som ingenjör, kom att arbeta med datordrift på en icke-ADB-avdelning så var det just inget märkvärdigt.

När jag började på en renodlad ADB-enhet i början av 80-talet så var det prestigefyllt. Lönen var mycket bättre bl a. På 90-talet så avtog glansen för ”IT”, som det då kallades.

Notera namnbytena för gebitet; hålkort - data – EDB – ADB - IT.

Livet i övrigt

Här vill vi att du skriver om livet utanför ditt yrkesarbete. Berätta om familjeliv och fritidsintressen, om föreningsengagemang och annat. Har ditt yrke påverkat valet av bostadsort? Berätta om ditt liv idag.

Familjeliv

Gifta mig i kyrkan vid 23 års ålder med en två år yngre flicka, Britta, från samma stad, Sundbyberg. Hon arbetade som kontorist, jag som ingenjör. Både hennes far och bror var ingenjörer så det var mycket tekniksna.

Bostadsbristen gjorde att vi då fick hyra övervåningen i en tvåfamiljsvilla hos en släkting till min fru. ”Fick” sedan lägenhet genom bostadsförmedlingen i Sundbyberg (lång kötid och klassade som ”gifta utan lägenhet”).

Har nu två (utflugna) barn, tre barnbarn, villa, sommarställe, ”Volvo” (fast ingen Volvo) och ingen vovve. Gift med samma flicka.

Är nu friherre sedan åtta år, ”gick” vid 58 års ålder. Mitt yrke har inte påverkat valet av bostadsort – jag bodde ju redan på rätt plats. Yrket har dock gjort att jag tillbringat åtskillig tid på resande fot (främst inom Sverige) och därmed lärt känna vårt land.

Intressen

Mina intressen/sysselsättningar är f n min familj enligt ovan, att träffa släkt och vänner, att läsa tidningar och böcker, att gå på utställningar och föreläsningar, att pyssla om vårt hus och vårt sommarställe, att vara i naturen, att promenera, resa, att delta i föreningsliv, att sitta vid PC:n samt lite släktforskning och frimärkssamlande. På sommaren kör jag gärna gammelmoped och -motorcykel.

Föreningsengagemang

Är sedan ett antal år med i styrelsen för Föreningen ”ViksjöBibliotekets Vänner”. Vi har sedan 1993 verkat för att vårt bibliotek inte ska läggas ned – och än finns det kvar. Vi ordnar författaraftnar/kulturevenemang fem - tio gånger per år.

Är adjungerad i föreningen ”Vattenfalls Veteraner”.

Är aktiv medlem i en mopedåkarförening och reellt passiv medlem i en frimärkssamlarförening.

Bilagor:

☒ 11 st färgfoton från Delegationen för pensionsutbetalning, tagna 1959 resp 1962 (originalen på dia*)

☒ Text till dessa foton i ett separat dokument

☒ Kopia av ”Diplom för operatörskurs för IBM 514/519/523”

☒ Kopia ur text om *Delegationen för pensionsutbetalning*, från ”Postens årsbok 1960”.
(Undertecknad står i bakgrunden, i vit skjorta.)

Notera artikeln om ”Brevet i jet- och jäktåldern” där e-målet förutspås i form av ”bildtelefonen”

* Ca 15 st dior utlånade till Tekniska Museét den 6 november.

Järfälla i november 2007

/Tommy Granholm

(t.granholm@vattnet.com)